

ROMINA PERITZ

JOSKO BOŽANIĆ Čuvar uspomena na svijet koji nestaje

Što se to dogodilo čovjeku na ovom insularnom prostoru Hrvatske, na ovom njezinu najmaritimnijem području, čiji jezik čuva sedimente nataloženih vjekova intenzivnog života na raskrižju morskih putova? Što se to dogodilo čovjeku koji je živio na tim otočkim punktovima najintenzivnijeg prometa, gdje su se susretali narodi i kulture, jezici i iskustva sa svih mediteranskih obala - gotovo poput stiha iz popularne pjesme, pita se Josko Božanić, čovjek koji je život posvetio čuvanju uspomena na svijet koji polako nestaje, "otok kao planet u svemiru mora, svijet sa svojom vlastitom gravitacijom", u jednom od svojih brojnih tekstova koje je ispisao tijekom pola stoljeća, koliko se bavi tim specifičnim i uskim područjem s raznih aspekata, uključujući pritom i etnologiju i kulturnu antropologiju, usmenu književnost, materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu. A većina knjiga i članaka Božanićeva znanstvenog i književnog opusa posvećena je njegovu zavičajnom otoku Visu, posebno je zaokupljen jezikom, otočkim idiomima viske čakavštine i maritimnom baštinom. Po struci filolog, kroatist, Božanić je prava živuća enciklopedija Visa i Komize, možda i posljednji sakupljač viških narodnih priča, među ostalim i obnovitelj falkuše. U povodu njegovih 70 godina života izdan je i zbornik s tekstovima 15 autora na teme kojima se bavio tijekom svoje bogate karijere. Zbornik je ovih dana promoviran u Splitu, a izdao ga je ta mošnji Filozofski fakultet, čiji je Božanić jedan od utemeljitelja. Njegovom inicijativom, inače, zaštićena su pri Ministarstvu kulture dva nacionalna nematerijalna kulturna dobra "čovskvi govori otoka Visa" i "iskustvo falkuše".

Koji je razlog da ste život posvetili jednom svijetu koji nestaje, svijetu otoka?
- Rodio sam se na otoku Visu, u Komizi 1948., kad je sredinom 20. stoljeća počela dramatična promjena vremena. Vrijeme koje je tisućama godina teklo bez nekih uočljivih promjena u razdoblju kratkog ljudskog vijeka, odjednom se počelo ubrzavati. U mom djetinjstvu za stolom moje obitelji sjedile su četiri generacije. Moj nono i moja pranova rodili su se u 19. stoljeću. Njihove priče svjedočile su o iskustvu vremena koje je neije mijenjalo primijetno. U njihovim pričama pojavljivali su se likovi stvarnih ljudi koji su živjeli u 19. stoljeću. Malo prije mog rođenja održana je posljednja regata gajeta falkuša od Komize do Palagruže. Regata više nije bila moguća kad je prestala potreba da se brod pokreće snagom ljudske muskulature ili vjetra. Kada se u brodu pojavio motor, regata falkuša postala je prošlost, postala je priča. Samo tu priču više nije imao tko čuti. Počele su se rađati generacije gluhe za priče starijih generacija. Nastao je vremenski hijatus među generacijama. Ja sam to primijetio. Primijetio sam u djedovim pričama literaturu.

Što karakterizira te otočke priče, literaturu, kako sami kažete?
- Mada su bile nefikcionalne, priče o stvarnim događajima i likovima stvarnih osoba, te su priče bile literatura, oralna literatura koja je nastajala spontano za stolom, na rivi, na trgu, svuda gdje se ljudi sastaju

"Moj je život prekratak da bih istražio jedan jedini otok, a posvetio sam mu dosad dvadeset knjiga"

i družu. Bitna im je karakteristika humor. Humor je bio način opstanka u teškim vremenima. Shvatio sam da literatura ne nastaje samo je kreativna govorni čin u svakodnevnom ljudskom životu. Literatura nastaje kad se jezik zgusnjava, kad ono što je izrečeno priziva neizrečeno, kad riječi znače više od svog doslovnog značenja. Te priče nazivaju se na otoku Visu facende. Moje kapitalno djelo 'Viski facendijer' sa sto i jednom facendom nastajao je desetljećima, a objavio ga je književni krug u Splitu 2015. Sačuvao sam tom knjigom ne samo jedan jezik - čakovski idiom otoka Visa, nego i sto godina smijeha jednog otoka.

Kako ste se i kada počeli baviti čuvanjem kolektivne memorije?

"Sa svojim prijateljem i suradnikom Velimirom Salamonom krenuo sam u pothvat obnove gajete falkuše"

- Moj nono Jozo, čije sam ime naslijedio, bio je vrstan usmeni pripovjedač. Kada sam maturirao, rekao mi je: 'Znos Josko, protil son u Slobodnuj Dalmaciji da su izventali (izmislili) jednu makinu ca čapaje beside (koja hvata riječi). Jo ću je kupit i poklonit ću ti je za maturu jerbo ti čes sve ovo ca ti jo provjen (pričam) zaboravit'. I otišao je moj nono u Split i kupio magnetofon - 'makinu ca čapaje beside' i time usmjerio moj profesionalni interes za istraživanjem kolektivne memorije ovog malog insularnog svijeta, malog u prostoru, ali velikog u vremenu, jer su priče povezivale mnoge generacije. Prekid te komunikacije je epohalan. Nije se nikad prije dogodilo u povijesti ljudske vrste. To je bilo novo iskustvo kojemu sam bio sudionik i svjedok s 'makinom ca čapaje beside'.

"Primijetio sam u djedovim pričama literaturu koja je nastajala spontano za stolom, na rivi, na trgu..."

Visi i rodnoj Komizi posvetili ste mnogo tekstova pa i pjesama.
- Mnogima koji su mi znali reći da je čudno što sam svojim istraživanjem tako vezan za zavičajni otok odgovorio bih da je kap mora jednako slana kao ocean, a da je moj život prekratak da bih istražio jedan jedini otok, a posvetio sam mu dosad dvadeset svojih knjiga i više od tri stotine znanstvenih i stručnih radova. Šest mojih knjiga objavljeno je i na stranin jezicima, na engleskom, talijanskom i španjolskom, kao i desetine mojih znanstvenih radova koje sam predstavio na pedesetak međunarodnih konferencija u svijetu. Objavio sam prije četrdeset godina prvu svoju knjigu poezije na komiškom govoru 'Peruščee besid', što je ujedno prva knjiga na jednom od govora otoka Visa u njegovoj povijesti.

Što je to što taj otok i Komiza čini toliko posebnima?
- Najstariji spomenik otoka Visa nije kamen nego riječ. To je njegovo ime Issa - prastara riječ iz jednog izumrlag predindoeuropskog mediteranskog jezika, stara

JOSKO BOŽANIĆ/CEPIK

Hitlerovih osvajača. U Komizi je podignuta najstarija tvornica za preradu ribe na Mediteranu (1870.), a komiški ribari bili su pioniri i izumitelji u ribarskoj povijesti Amerike. Međunarodna ekološka organizacija World Wildlife Fund proglasila je Vis s njegovim arhipelagom jednom od deset posljednjih rajskih oaza Mediterana, a ovaj središnji jadranski prostor sa svojih 6600 km2 postao u travnju 2019. Geopark Viški Arhipelag i ušao u UNESCO Global Geopark Network.

Koja je vaša misija, cilj u svemu tome?
- Svojim studentima kojima, kao profesor emeritusa Filozofskog fakulteta u Splitu, još predajem Hrvatsku maritimnu baštinu i

Nematerijalnu kulturnu baštinu, znam reći da kad hrvatski standardni jezik pride moru, onda zanijemi. Ne umije hrvatski standardni jezik imenovati pojavnosti maritimne kulture unatoč 6000 kilometara svoje kontinentalne i otočke obale i milenijskog pripadanja adrianskoj, mediteranskoj kulturi. Hrvatska nacija nije do danas ugradila u svoj identitet maritimnu kulturu. U našu leksikografiju standardnog jezika nazivi nekih poznatijih riba ulaze tek na samom kraju 20. stoljeća pojavom Anićeva 'Rječnika'. Svojim znanstvenim i stručnim radovima htio sam pridonijeti uključivanju tog, do danas, zanemarenog i odbačenog segmenta kulturnog identiteta ove zemlje. Uključiva-

Po struci filolog, Božanić je prava živuća enciklopedija Visa i posljednji sakupljač viških narodnih priča

nju njegove slane, njegove adrianske komponente. I drugo, htio sam ispričati svijetu veliku priču, svjetsku priču o hrvatskim ribarima koji su, u vrijeme krvavih gusarskih pohoda, bili jedini pučinski ribari na Mediteranu. Za tu priču bila mi je potrebna jedna barka - komiška gajeta falkuša.

Poznato je da ste obnovili falkušu. Možete li ispričati detalje tog pothvata?
- Da bih vam odgovorio na to pitanje, bila bi mi potrebna jedna knjiga. Napisao sam je sa svojim prijateljem i dugogodišnjim suradnikom, inženjerom brodogradnje sa Sveučilišta u Zagrebu dr. sc. Velimirom Salamonom, s kojim sam krenuo u pothvat obnove gajete falkuše kao najstarijeg tipa ribarskog broda na Mediteranu, u trenutku kad je posljednja komiška falkuša 'Čicibela' potonula u brodolomu na otoku Biševu 25. kolovoza 1986. Nadam se da ćemo naći izdavača za tu knjigu koja svjedoči o našoj misiji promocije hrvatske maritimne baštine u svijetu. Iduće 2022. godine u lipnju navršit će se 25 godina od sudjelovanja gajete falkuše 'Comeza-Lisboa' na svjetskoj izložbi EXPO 98 u Lisabonu. U toj našoj misiji predstavljanja hrvatske maritimne baštine svijetu gajeta falkuša 'Comeza-Lisboa' prošla je 40.000 kilometara. To je dužina ekvatora. Zelio bih da dostojno obilježimo taj datum u lipnju iduće godine pa sam predložio hrvatskom zastupniku u Europskom parlamentu Toninu Piculi da organizira dolazak falkuše 'Comeza-Lisboa' kanalima Rajne do palače Europskog parlamenta, gdje bismo mogli predstaviti tu veliku svjetsku priču kao i prije pet godina u Bruxellesu u organizaciji hrvatske zastupnice Dubravke Šuice, ali tada bez falkuše. Bilo bi važno da falkuša 'Comeza-Lisboa' prode kanalima Strasbourga na vesla i na jedra i da svojom pojavom evocira spomen na milenij ribarske epopeje hrvatskih ribara s pučinskih otoka Jadrana. □

Profiv dječje paralize pomaže cijepljenje

Hrvatski Rotary klubovi svake godine obilježavaju 24. listopada aktivnostima koje podižu svijest o toj bolesti

Svjetski dan dječje paralize obilježava se 24. listopada. Nekad je ta bolest bila pošast, ali, nasreću, broj slučajeva danas je smanjen za 99,9 posto. Lani su zabilježena samo dva slučaja u cijelom svijetu.

Protiv te bolesti uspješno pomaže cjepivo. Svjetska Rotary zajednica dugi niz godina radi na prikupljanju donacija za cjepivo protiv dječje paralize. Aktivnosti u borbi protiv dječje paralize počeli su kad je broj zaraženih bio 1000 dnevno u 125 zemalja.

Projekt i akcije
"Ono što čvrsto povezuje nas milijun i dvije stotine tisuća rotarijanki i rotarijanaca diljem cijelog svijeta jest vizija da zajedno vidimo svijet u kojem se ljudi ujedinjuju, poduzimaju akcije i stvaraju trajne promjene diljem svijeta, u našim lokalnim zajednicama i nama samima. Dokaz da je to zaista tako upravo je jedna od najvećih akcija koju je Rotary International ikad počeo i angažirano je provodi već 40 godina, a to je End Polio Now. Hrvatski Rotary klubovi svake godine obilježavaju 24. listopada kao World Polio Day raznim aktivnostima koje podižu svijest o toj bolesti, kako unutar Rotary zajednice tako i izvan nje, ali i projektima i akcijama na kojima se prikuplja sredstva koja se uplaćuju u Rotary End Polio fondaciju. Dosad su

rotarijanci diljem svijeta zajedno donirali više od 2,1 milijarde američkih dolara za ovaj cilj i darovali nebrojene volonterske sate direktno na terenu vodeći cijepljenje te tako zaštitili gotovo tri milijarde djece u 122 zemlje od ove paralizirajuće bolesti. Dječju paralizu smo gotovo iskorijenili i veliki nam je ponos i čast što smo akteri ovog povijesnog preokreta kad ćemo moći biti sigurni da više niti jedno dijete nikad neće patiti zbog dječje paralize", rekla je Ljiljana Trstenjak, guvernerka Rotary Distrikta 1913. Čak 400 milijuna djece u 50 zemalja svijeta svake godine treba primiti cjepivo. Rotary nastavlja biti jedan od ključnih partnera za budućnost iskorjenjivanja dječje paralize kroz svoje projekte, donacijama članova i šire zajednice te osvjesticavanjem javnosti. Program cijepljenja Rotary se obvezao i ove godine prikupiti 50 milijuna američkih dolara, a Zaklada Bill i Melinda Gates će sve prikupljeno umnožiti dva puta. Plan je u ovoj godini prikupiti 150 milijuna dolara. Kad bi se sad stalo s programom cijepljenja, unutar desetljeća imali bismo 200.000 novih slučajeva. Dječja paraliza tek je druga bolest u povijesti čovječanstva, nakon malih boginja, koja će biti iskorijenjena. □ JI

Gloria OSOBNO

hydracijal by Revelp

EPTADERM Za zdravu kožu bez skivavanja

LOHUIS FILIPOVIĆ MEDICAL GROUP

TEMA

NOVE METODE NEINVAZIVNE NJEGE I POMLADIVANJA

GOŠĆE

Mila Elegović, glumica
dr. sc. Mladen Duđuković, dr. med. estetski kirurg
dr. sc. Boris Filipović, dr. med. otorinolaringolog, sub. estetske kirurgije glave i vrata
dr. Borna Pavičić, dr. med. spec. dermatologije i venerologije

Pogledajte panel na gloria.hr